

S O O Č A N J A

Igor Gedrih

ANTOLOGIJSKA BERA SLOVENSKEGA PESNIŠTVA

**Antologija slovenske poezije – Sončnice poldneva, Ljubljana, 1993,
uvod: Peter Kolšek, uredil Drago Bajt, založba Mihelač**

Antologija leposlovnih del kot pregleden vir in s težnjo po reprezentativnem izboru je vselej dogodek posebne vrste. Že zato, ker želi kljub (antologijski) fragmentarnosti pri imenih in delih predstaviti tisto osrednje, ki naj navznoter in navzven zajame bistveno. Oboje, tako pesniki kot pesmi so podvrženi posebnim kriterijem, kar uredniku daje oporišče in možnosti za tak izbor, kot ga rezultira antologija. Že dosedanja praksa v pesniških antologijah v povojnem času govori o potrebi za tovrstne natis, nič drugače ni v sedanjem trenutku, tembolj, ker so prejšnji natisi že davno pošli; poleg tega je naravno, da urednik vključi imena in pesmi, ki jih iz takih in drugačnih razlogov niso vključili prej, vse do mlade generacije. Kljub težnji po objektivizaciji se ni mogoče izogniti subjektivnemu momentu, navsezadnje le ne gre za logistično znanost, pač pa živ organizem poetične raznoterosti, ki jo slehernik sprejema in doživlja v individualnem profilu, najsi bo vmes literarna veda kot oporišče za antologijsko dejanje. Realno je treba upoštevati tudi individualni moment urednika take zbirke, dasi ostane večidel zbirke izbranega v sečišču estetskega in danes živopovednega, pa tudi zgodovinskega.

Vsaj mimobežno kaže omeniti nekaj tega, kar spada v povojno prakso antologijskih izborov. Malokomu je še v spominu Antologija slovenačke poezije (v slovenščini) v uredništvu Lina Legiša iz 1950, ki je izšla v Novem Sadu. V tedanjem času je bila antologija sijajen primer objektivnega pristopa k avtorjem in delom, urednik je postavil visoke estetske kriterije. Janez Menart je uredil Izbor slovenske umetne pesmi od začetkov (Trubar) do današnjih dni (M. Kramberger) v knjigi *Iz roda v rod* (1969). Med drugim je vidno poudaril zgodovinski moment, vmes tudi z dosti minornimi imeni, pri sodobnem pesništvu pa je nekam skoparil, se mestoma izognil nekaterim prisotnim sodobnikom; bil pa je prvi, ki je v antologijo vključil Franceta Balantiča. V uredništvu Draga Šege, Jožeta Kastelica in Ceneta Vipotnika je izšel *Večni Orfej* kot Velika antologija slovenske poezije. Upoštevana je bila ljudska pesem. Zgodovinski vidik je v tej antologiji potisnjen na minimalno mero, v ospredje je postavljen estetski princip z močnim poudarkom na pesnikih, ki po mnenju sestavljalcev antologije imajo že utrjeno mesto v slovenskem pesništvu in ohranjajo živoročno prisotnost ter je njihov delež že po številu pesmi dominanten. Toda gre tudi za grobe izpuste sodobnih pesnikov, ki jih ni mogoče prezreti.

Na Hrvaškem je že v tretji, dopolnjeni izdaji izšla C. Zlobčeva Antologija slovenske poezije (1993), kar nedvomno govori o prevodnem in predstavitvenem dosežku. Med drugo in tretjo izdajo v bistvu ni razlike glede pesnikov in pesmi vse do moderne, nanovo vključena imena se pričnejo s časom 2. svetovne vojne in kasneje. Nanovo je vključil pesmi Franceta Balantiča in Ivana Hribovska v poglavju *Post scriptum* 1990, ugotavljajoč, da je »za obema ostala pesniška zapuščina, ki zdaj prebujata ne le spoštovanje, ampak se nam odkriva kot eden vrhuncev slovenske lirike tega časa in je z različnih gledišč zanimiva.« Nerodno postavljeni *Post scriptum* bi lahko odpadel ter bi celotna vsebina tega obsega naravno prešla v čas 2. svetovne vojne. Urednik je obogatil sodobno poezijo z izborom novih imen: Igor Torkar, Jože Javoršek, Jože Snoj, Niko Grafenauer, Milan Dekleva, Ivo Svetina, Milan Jesih, Ace Mermolja, Jure Detela, Boris A. Novak, Rade Krstič, Maja Vidmar, Alojz Ihan, Aleš Debeljak. Kot že pri prejšnjih antologijah drugih urednikov tudi v Zlobčevi nastane zadrega, ali pa recimo stroga presoja v izboru, ko nekatera imena pogrešamo – ne da bi v ospredje silil osebni okus, vsaj v bodoče bi kazalo upoštevati Janeza Ovsca, Franceta Pibernika, Braneta Mozetiča, Valentina Cundriča, pa morebiti še koga. C. Zlobec je pri Pesnikih preko meja v 2. izdaji upošteval štiri poete, v sedanjih osem, od tega sta dva »avstralska«, vsi ostali pa so zamejski Slovenci. Vprašanje opredelitve je, ali spraviti pod skupni imenovalec vse, kar je preko meja matične domovine, ali pa razločiti manjšinsko pesništvo v sosedstvu Slovenije ter pesništvo, ki je nastalo z gospodarskim izseljeništvom, politično emigracijo. Argentinskega deleža ni mogoče spregledati, vsaj nekatera imena bi bila enakovredna temu, kar najdemo v izboru, ali mestoma s posebnim izpovednim poudarkom. Tudi pri že prej natisnjenih imenih (npr. J. Udovič, E. Kocbek, K. Kovič, D. Zajc, T. Šalamun itd.) je C. Zlobec sedaj vključil večje število prevedenih pesmi. Pri odbiri pesmi ga je vodila dokaj zanesljiva, premišljena estetska presoja, ne glede na razne pesniške »šole«. Ne glede na pripombe pa Zlobčeva antologija nudi dosti več kot prejšnje. Seveda so taki in drugačni utrinki zgolj begotne reminiscence, ki nimajo namena opredeliti preteklih izdaj v širini kritiške celokupnosti, so zgolj prebliski in uvodna pomisel k Antologiji slovenske poezije v uredništvu Draga Bajta, knjiga je izšla letos pri založbi Mihelač.

Z Uvodno besedo Petra Kolška dobi Antologija slovenske poezije odmerjeno razlago, kakšna so osnovna vodila za izbor pesnikov in pesmi, zavedajoč se, da sleherni izbor okrne celovitost poezije, hkrati pa želi zadostiti tistemu, kar naj predstavlja estetsko najopaznejše, poetološko živo. Beseda gre o kronološkem vidiku, napove izpust narodnih pesmi in »adolescentne dobe« slovenskega pesništva z utilitarnimi prvinami, vendar je Valentin Vodnik upravičeno na začetku, na koncu pa Alojz Ihan z Alešem Debeljakom kot predstavnikoma mlade, sodobne generacije. Drugi vidik, ki je očitno prevladoval, je sicer hkrati povezan s kronologijo, a se odpoveduje zgodovinski zasidranosti ter se razodeva v notranji konfiguraciji in daje prednost živim estetskim organizmom. Seveda bi bila koristna širša razlaga z razvejanimi pogledi. Vprašanje epike ni brez pomena, zahteva naravni delež, kadar gre za antologijo pesništva, vendar se je uredniku izkazala praktična rešitev kot razumna, seveda pa je v slovenski vezani besedi značilno in vidno prevladujoča lirika – karkoli že predstavlja ta pojem v širini pojavnosti, nikoli do konca dognan. Vprašanje cikličnih pesmi je upoštevano v celoti tam, kjer gre za organske povezave in celostne vsebinsko izpovedne organizme (npr. Prešeren Soneti nesreče, M. Jarc Godba na potapljaljoči se ladji), sicer pa so iz ciklov izvzete posamezne pesmi (npr. Jenko Obrazi, F. Pibernik Zgodovina za črednika). V Sončnicah popoldneva so upoštevani tudi nekateri zamejski pesniki, ne pa tudi prekomorska emigracija. Seveda se kaže

neprimerno težje in odgovornejše tisto antologijsko odbiranje imen in pesmi, ki ga je opravil Drago Bajt, začenši s sopotniki moderne in dalje do današnjih dni, kot pa klasika od V. Vodnika do O. Župančiča. Uvodoma je tudi pojasnjeno, da sta se sestavljalca antologije načelno in v temeljnih pogledih uskladila, da pa ne želita v podrobnostih zagovarjati sleherno odločitev drug drugega.

Uvodoma je rečeno, da ima receptivni pristop svojo težo v vsakokratnosti vzpostavljanja odnosa med bralcem in poezijo, predvsem v doživljanju pesniškega gradiva. Poezija je bila nemalokrat interesno področje zunaj poetološkega fokusa, tako filozofije, sociologije, kulturne zgodovine. Povezava s Pirjevčevim Vprašanjem o poeziji (1969) seva skozi prizmo takó videne in spoznane aspekte. Peter Kolšek ni brez naklonjenosti po prevrednotenju dosedanjih pogledov na slovensko pesništvo, ne čuti potrebe po radikalnem posegu, odklanja pa apriorizem – kot že toliki prej. V receptivnem smislu je slovensko pesništvo tudi evropska vrednota in jo avtor pojmuje kot vrednoto, ne glede na to, koliko je (prevodno) prisotna, zavedajoč se, da sta temeljnega pomena in vloga te poezije v krogu nastanka in sprejemanja – kot je to povsod po svetu. Samodejno se vsiljuje vprašanje, ali je mogoče zgodovinski moment docela odmisлити, mu s tem odvzeti konstitutivno komponento, ki jo je imela slovenska poezija v preteklosti, ali pa se zlahka odreči tovrstni tipološki potezi in dati polno prednost vsem drugim komponentam. Seveda je v vsakem primeru estetsko vodilo sredica kakršnega koli premišljevanja o antologiji.

Znotraj takih in podobnih vprašanj se v končni konsekvenci urednika vedno izostri vprašanje estetskih zahtev in s tem izbora pesnikov in iz njihovega opusa razumno, domišljeno število pesmi. Hote ali nehote je število pesmi pri posameznem pesniku tudi merilo, najsi numerična postavitev ne more biti edini kriterij za kakovost pesmi. Zanimiv je proporc pri večjem korpusu poezije: približno dve šestini prostora je namenjeno klasiki od V. Vodnika do moderne, ena šestina je odmerjena pesnikom od Cvetka Golarja do Boža Voduška, tj. v glavnem obdobju med obema vojnama, tri šestine pa so posvečene pesnikom od 2. svetovne vojne do današnjih dni, kjer izbor končuje A. Ihan. S tem je antologija dobila glavninski poudarek na razvoju povojnega pesništva.

Lažje ali vsaj bolj preizkušeno, preverjeno delo je imel Peter Kolšek, ki je odbral imena in pesmi od V. Vodnika pa nekako do moderne. Navesti velja vsaj nekatere ilustrativne primere. Vključil je Urbana Jarnika z dvema pesmima, medtem ko se je Janez Menart, naklonjen zgodovinskemu momentu, zadovoljil s pesmijo Zvezdje, a pri tem izpustil tretjo kitico. Pri Prešernu gre za skrbno prebrano pesniško osredje, kjer ostane diskutabilno, ali ne sodi zraven tudi Krst pri Savici, očitno pa se je P. Kolšek izogibal epike, četudi v posebnih primerih simptomatične. Prešernove pesmi si ne sledijo v kronologiji nastajanja, s tem je urednik dosegel svoj kompozicijski aspekt. Povsem nerazumljivo pa je, da ni vključil Zdravljice. Pri preudarno odbranih pesmih Stanka Vraza je urednik pozabil navesti tiste Vrazove slovenske pesmi, ki jih je po vojni odkril Anton Slodnjak v Zagrebu in jih 1952. natisnil v dvoknjžju. Kakor je pri F. Levstiku odbral zanj tipične in aktualne pesmi, pa le manjka epski primer, podobno je storil pri S. Jenku in mu dal z dokaj večjim izborom pomensko svežino in »korekcijo« na dosedanje vidike. Umestna je uvrstitev Frana Gestrina in A. Medveda, zraven pa bi spadala tudi Fran Eller in R. Maister. Posebno skrb za pretanjen izbor je urednik pokazal pri Ketteju, Murnu in I. Cankarju, pri O. Župančiču pa bi pričakovali nekatere miselne pesmi, pa seveda Dumo, če že ne še odlomek iz Jerale.

Drago Bajt je imel v mnogočem težavnejšo nalogo s svojim izborom. Pesništvo med dvema vojnama je delno neraziskano oziroma še nima takih monografskih

obdelav, kot smo jih le vajeni pri starejši literaturi in ki bi olajšale spoznavno bistvo posameznika in skupine, kar bi pripomoglo k lažji izbiri po strokovni plati. Ker takih celovitih del o sodobnikih v glavnem ni bilo – ali le delno – je pristop k povojni poeziji v marsičem težji, pa tudi prepuščen subjektivnemu estetskemu kriteriju. To seveda ne pomeni, da nismo dobili nobenega preglednega strokovnega dela o tej poeziji, vendar je jasno, da bo treba to in ono dopolniti, ponekod korigirati spoznanja. V pesništvu, ki ga doživljamo kot sodobno, ki ga sprotno spremljamo desetletje in desetletja, ostane uredniku – ob vsem drugem – receptivni in estetski kompas kot vodilo in merilo. Očitno je tu možen in dopusten mnogo bolj osebno profiliran izbor, ki pa mora ne glede na subjektivni faktor temeljiti na odprtem in objektivnem vrednotenju.

Pri Alojzu Gradniku je razvidno, ob pretanjenem izboru pesmi, večji del tega, kar predstavlja osredje pesnikove lire, četudi je urednik nekatere teme obšel. Pri Igu Grudnu pa pogrešamo katero od socialnih pesmi, so pa odbrane pesmi lirično ubrane v občutju pokrajine in ljubezni. Tu in drugod se vidi, da urednika ne zanimajo pesmi z narodno tematiko, s filozofsko ali idejno usmeritvijo – če se le da, se izogne tovrstnemu pesništvu. Pri Miranu Jarcu brez pridržkov lahko rečemo, da je ekspresionističen delež njegove poezije najbolj izviren, v antologiji je solidno podan s ciklom takih pesmi, pri drugih pa bi se dalo odbrati kake izrazitejše primere. Seliškarjeva pesem je tu dokaj originalno podana. Najsi nam je Vladimir Levstik v spominu kot prozni pisec, pa bi veljalo razmisleka, ali ne bi bila zaradi drugačnega pesništva prikladna kakšna njegova pesem. Tematska razsežnost Kosovelove lirike je mnogo bolj široka, kot ga razodeva izbor, seveda pa je zastopana pesem zgovorno značilna za kraškega pesnika. Kocbekova lirika je bogato zastopana, uredniku je več do tega, da je postavil v ospredje »čisto liriko« kot pa pesmi z izpraševanji o dilemah eksistencialnega trenutka. Kajuh je zastopan le z dvema pesmima. Tudi pri B. Vodušku se kaže samosvoje profiliran izbor, izrazit v naravi njegovih upesnitev, podobno kot pri Antonu Vodniku. Urednikova težnja, da se izogne »standardnim« pesmim, ni vidna le pri B. Vodušku, B. Faturju, L. Krakarju, pač pa tudi drugod, s tem je dal izboru svež poudarek. Če sta našli mesto v antologiji Lili Novy, Neža Maurer, bi kazalo predstaviti tudi Sašo Vegri, Majo Haderlap ali pa Milo Kačičevo. Stanko Majcen, po mnenju Marje Boršnikove odkritje med pesniki med dvema vojnama, je zastopan skromno. Janez Ovsec, France Pibernik, Neža Maurer so dobili opazno predstavitev v urednikovem premišljenem izboru.

Širši izbor pesmi imajo npr. Dane Zajc, Gregor Strniša, Veno Taufer, s posebno profiliranim izborom je urednik dosegel, kot že kdaj prej, poseben, konvergentni učinek: izbor pesmi nudi tematsko in smiselno dokaj strnjeno poetološko podobo o posamezniku. Pri Kajetanu Koviču – izmed pesnikov Pesmi štirih najbolj zastopanim poetu – pa naletimo na nekoliko disperziven in raznoter lok ustvarjanja, podobno kot pri Jožetu Snoju. Pri Franciju Zagoričniku je urednik vključil poleg verzificirane pesmi tudi primere konkretne poezije, s tem že odpira problem grafičnosti. Pri bogato zastopani Svetlani Makarovič je strnil tiste pesmi, ki v najbolj izraziti luči predstavijo pesnico, enako se da reči za izbor Tomaža Šalamuna. Začuda pa v nobeno antologijo ne »zaide« njegova Duma, nekako tedaj se prične Šalamunova neodadaistična revolta. Pri Andreju Brvarju je poleg svobodno verzificiranih pesmi upošteval še pesmi v prozi, podobno kot pri Ivu Svetini. Pri Milanu Deklevi je organsko odbral pesmi, ki se filozofsko vežejo s poetološkim. V okviru svoje generacije je Milan Jesih zastopan z največ pesmimi, ki vsebujejo vse od igre, ironije, pa do samospoznavnega, s tem je urednik dal poseben poudarek sodobnemu pesniku. Med novimi imeni najdemo Jureta Detelo, Vladimira

Memona, Milana Kleča, Jureta Potokarja, Braneta Mozetiča. V antologijo bi lahko bila vključena še nekatera imena, npr. Igor Torkar, Valentin Cundrič, Rade Krstič, pa še kdo iz zamejstva, iz emigracijskega pesništva. Kajpak je D. Bajt s strogimi kriteriji dal prednost odbranim pesnikom in so zato zastopani z več pesmimi, kakor pa zvečanemu številu poetov, kar bi le zmanjšalo število pesmi pri posameznikih, kajti antologija ima lahko določen obseg. Mučno pa je vprašanje prisotne odsotnosti Mateja Bora, Cirila Zlobca, Janeza Menarta, Ervina Fritza, kjer so navedeni le osnovni podatki o njihovih pesniških zbirkah, ne pa tudi pesmi. S tem je sicer nakazano, da ti književniki spadajo v antologijo, imajo svoje mesto v slovenskem pesništvu, vendar je njihova pesem iz takih ali drugačnih razlogov odsotna v antologiji. Tako dejstvo je brez primere v resni antologijski praksi kjerkoli po svetu in bralce ne zanimajo vzroki, pač pa vidijo posledice. Če smo se v preteklosti izjemoma srečali z ultraosebno, manjšo antologijo sodobnega pesništva, ta ni vzdržala kriterijev estetske širine in objektivnosti literarnih meril, kot jih pozna neenosmerna literarna veda. Pri Petru Kolšku in Dragu Bajtu pa gre za temeljit in široko razvejan estetski pregled, s poznavanjem raznolike pojavnosti v slovenskem pesništvu, s težnjo po objektivizaciji pri imenih in gradivu, kjer ponekod ni mogoče izvzeti subjektivnega faktorja, zato bi morala biti antologija izpeljana po zamisli, ali vsaj kompromisno približno tako; navsezadnje so možni ugovori, analitično prikazovanje. Tako pa so bralci na škodi.

Antologija slovenske poezije Sončnice poldneva je bila potrebno dejanje in gotovo predstavlja dosežek, ne glede na nekatere bistvene pripombe. V mnogočem veje iz tako odbranih pesmi svežina pristopa, profilirani estetski pogledi, neobremenjeni s »stranskimi« prvinami, receptivna sedanjost pa je hkrati odločala o naravnosti pri izboru. Antologija pa predstavlja tudi knjižni dosežek v oblikovanju Jurija Kocbeka in tehnični ureditvi Ivana Nemca. Ne glede na to, da so bila izrečena le najbolj osnovna zapažanja, pa je antologija vredna poglobljanja in sproščene, doživljaljsko polnega branja, ob vsej osebni in kritični neobremenjenosti.

Igor Gedrih